מנורת המאור — ז' בדברים שבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה

השער הז': בענין דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה ושלא מחמת הסעודה. דברים הבאים מחמת הסעודה הם דברים הבאים ללפות בהם את הפת, כגון בשר ודגים וביצים וגבינה ופירות, שהביאו ללפות בהן את הפת וכיוצא בהן. ואחר שאכל מהן אחר שסיים את הפת, ר"ל התחיל לאכול פת במינין אלו או במקצתן או באחד מהן ואחר כך אכל מאותו מין שאכל בו הפת בלא פת באותה סעודה, אינן צריכין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם, שהפת פוטרת כל מיני מאכלים שבאו בתוך הסעודה ללפות בהן את הפת. ודייסא הבאה בתוך הסעודה אינו צריך לברך לא לפניה ולא לאחריה, אע"פ שאין אוכל בה פת, שמעין הסעודה היא. ודברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה, והם דברים שלא באו ללפות בהן את הפת, טעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם, שברכת המזון פוטרתן. הביאו לפניו דגים או מעשה קדרה, אם ברכו כבר וסלקו השולחן, אינן טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהן. הביאו לפניו פירות ומיני מגדנות לאחר הסעודה, אם השלים סעודתו כבר וסלק השולחן, מברך לפניהם ולאחריהם, אבל אם לא השלים הסעודה, ועדין השולחן במקומו ערוך, מברכין לפניהם ואין מברכין לאחריהם, שברכת המזון פוטרתן. המים הבאים בתוך הסעודה אינן טעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם, מפני שהם כדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה לשרות בהן המאכל. וכתב הר' יעקב בן הרא"ש ז"ל באורח חיים וזה לשונו, וכל מה ששותה בתוך הסעודה די לו בברכה אחת, והני מילי בסתם, אבל אם כשבירך לא היה דעתו לשתות רק אותו הכוס ונמלך לשתות אחר, אפי' בתוך הסעודה, צריך לברך עליו, ודוקא לפני היין צריך לברך בתוך הסעודה, אבל לאחריו אין צריך [לברך], שנפטר בברכת המזון. ועל כל שאר משקין שבסעודה אין צריך לברך, דחשיבי דבאים מחמת הסעודה, לפי שאין דרך לאכל בלא שתיה. ואף יין לא היה צריך לברך לפניו, אלא משום שהוא חשוב וקובע ברכה לעצמו, ולכן צריך ברכה לפניו. ובהלכות גדולות כתב שיש לברך על המים שבסעודה. וא"א הרא"ש ז"ל כתב, יש אומרים שיש לברך על המים שבתוך הסעודה על כל פעם ופעם דנמלך הוי, שאין אדם שותה מים אלא לצמאו. ולא מסתבר לי כלל, כי יודע הוא כי אי איפשר לו לאכול בלא שתייה, ואינו מסיח דעתו מן השתייה כל זמן שהוא אוכל. והרוצה להסתלק מן הספק, ישב קודם נטילה במקום אכילתו ויברך על המים על דעת לשתות בתוך הסעודה. ע"כ.

ר"ל יין פוטר כל מיני משקין ומים ששתה אחר הסעודה קודם ברכת המזון. בירך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון, דלשתות פטור לשרות. השותה יין ומברך עליו פוטר כל יין שישתה מאותו היין שבירך עליו כבר עד ברכת המזון, והוא הדין בקדוש ובהבדלה. אבל אם בא לו בתוך המזון יין אחר, מברך עליו הטוב והמטיב, ולאו דוקא הביאו לו עתה מחדש, אלא הוא הדין אם היה לו מתחלה שני מיני יין, מברך על השני הטוב והמטיב. וי"מ דוקא שידע שהשני משובח מן הראשון. והתוספות פירשו אפי' שאינו יודע אם הוא משובח ואם הוא לאו יש לו לברך, אלא א"כ יודע שהוא גרוע מן הראשון. ואין לו לברך הטוב והמטיב אלא אם יש אחר עמו, אבל אם הוא לבדו לא. והטעם שמברכין על היין הבא בתוך המזון הטוב והמטיב הוא זכר להרוגי ביתר, הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה, כמו שכתבתי למעלה. ולמה זוכרין אותה על היין, לפי ששמו אותם האויבים גדרים לכרמים, וכההיא דתניא שבעה שנים

זבלו אויביהם את כרמיהם בדמי הרוגי ביתר. ועוד טעם אחר זוכרין הרוגי ביתר על היין, כדי שלא ישמחו יותר מדאי וכדי לזכור חורבן ירושלם וביתר וערי ישראל ויתעצבו, על שם אם אשכחך ירושלם וגו', תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי. והשמחה היא ביין, שנא' (תהלים קד, טו) ויין ישמח לבב אנוש, ויין על יין מוסיפין שמחה על שמחה. ולפי' זוכרין הרוגי ביתר זכר לירושלים, כדי שלא ישמחו יותר מדאי, כמו אפר מקלה שעל גבי החתנים, וכמו סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בו דבר מועט זכר לירושלם, כדי שלא ימלא אדם שחוק פיו בעולם הזה בגלות.

אמר המחבר ועוד ענין אחר. ומנין שהיין משמח, שנא' (שופטים ט, יג) ותאמר הגפן אל העצים, החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים. במה הגפן משמח אלהים ואנשים, סימניך המשמ"ח. ה' הבדלה, מ' מזון, ותו מ' מועד, ר"ל קידוש המועד על היין, ש' שבת, ר"ל קדוש השבת על היין, מ' מילה, שמברכין על היין. ח' חתן, שמברכין על היין. אין לך דבר שמברכין על היין אלא על אלו. ואע"פ שמברכין על היין בפדיון הבן הבכור, אינו אלא תקון גאונים. ועוד, שנותנין כוס של יין למי שנגמר דינו ויוצא ליהרג, אין דינו בזמן הזה אלא בזמן הבית ובבית דין הגדול, כדאי' במ' סנהדרין בפרק נגמר הדין. אמ' הב ונבריך, בידוע שהסיח דעתו מלאכול ומלשתות. ואם אכל ושתה לאחר שאמ' הב לן ונבריך, מברך על המזון ועל היין.

ויין שבתוך המזון כל אחד מברך לעצמו, מפני שאין בית הבליעה פנוי, כדגרסינן בירושלמי אין משיחין בסעודה מפני הסכנה. לפי' אין עונין אמן בתוך הסעודה, שמא יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה. וכן עטיש גו מיכלא אסור למימר אסותא משום סכנתא דנפשיה. אבל יין שלפני המזון, אחד מברך ועונין אחריו אמן, ומכוונין את לבם ויוצאין ידי חובתן, לפי שבית הבליעה פנוי ואינן באין לידי סכנה.

כיצד מברכין על היין. נוטל הכוס בידיו ואומר, סברי מרנן, והן עונין אחריו לחיי. ואומר בא"י אמ"ה בורא פרי הגפן, ועונין אמן, ושותין, המברך תחלה, ואחר כך שותין המסובין. פי' סברי מרנן, כדגרסי' במ' סנהדרין בפ' נגמר הדין, נגמר דינו מוציאין אותו ליהרג, ונותנין לו כוס של יין, ונותנין בו קורט של לבונה כדי שתטרף דעתו, והוא נוטל כוס ואומר, סברי מרנן, והם אומרים לו למיתה. וסמך לדבר תנו שכר לאובד ויין למרי נפש. והמברך על היין בסעודה נוטל הכוס ואומר סברי מרנן, ר"ל מורי, כוס זה שאני שותה מה דעתכם עליו, לחיים או למיתה, לברכה או לקללה, או שמא חס ושלום הוא נכנס לתוך פי כמו מי שנגמר דינו ויוצא ליהרג, והן אומרים לו לחיי, ר"ל לחיים ולא למיתה, לברכה ולא לקללה. ועוד פירוש אחר, ואתא כמאן דאמ' עץ שחטא בו אדם הראשון גפן היה. נוטל הכוס ואומר סברי מרנן, ר"ל מורי, מה כוונתכם, כוס זה שאתם נותנין לי לשתות שמא חס ושלום כוונתכם לי למיתה, כאדם הראשון שחטא ואכל מעץ הגפן ונקנסה מיתה עליו ועל זרעו לדורות. והן אומרים לו לחיי, לחיים ולא למות, לברכה ולא לקללה. ועוד פירוש אחר, תניא יין שבתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו, מפני שאין בית הבליעה פנוי, כמו שאמרתי, והוא נוטל הכוס ואומר סברי מרנן, ר"ל מורי, יודעים אתם שאלו היה יין זה בתוך הסעודה שכל אחד ואחד היה מברך לעצמו מפני הסכנה, אבל עתה הואיל והוא לפני המזון, ואחד מברך להוציא את כל המסובין ידי חובתן, מה דעתכם, אתם מכוונים לצאת ידי חובתכם בברכה זו. והן אומרין לו לחיי, ולחיי בלשון התלמוד הן. ועוד ענין אחר, שהוא כמו נוטל רשות. נוטל הכוס ואומר סברי מרנן, סברי מורי שתתנו לי רשות לברך עליכם ותצאו ידי חובתכם, והן אומרין לו לחיי, ר"ל הן.